

osvitu francjosefskog apsolutizma, pa da je to i neki podsvijesni protest. Svakako se u datiranju mora konstatovati, da je vrijeme publikacije poslije Gajeve reforme hrvatskog pravopisa. Za »Strümpfe« je prevodilac uzeo turski izraz čarapice, dok je među kajkavcima haračio poput tolikih njemačkih i mađjarskih termina iskvaren naziv »štumfe«.¹⁰⁾ Nasenstüber prevedeno je

¹⁰⁾ U XVII. stoljeću n. pr. i hlačice (za čarape, nogavice)!

sa »skrpušina«, a još nije bila udomaćena riječ suncobran, nego je za Sonnenschirm uzet izraz »sěnka«. »Diploma« je služila onako, kao što danas služe šaljive razglednice, šaljiva pošta ili pokladna publicistika. Nedomjestak paškvila ili za šalu o pijankama. Prazno mjesto za ime »diplomiranog člana« jasno kazuje, da se predpostavljalo individualnu namjenu a ne samo opće čitanje.

Dr. Josip Matasović.

PUBLIKACIJE

F. Bulić—L. Katić: Stopama hrvatskih narodnih vladara. Povijesne šetnje po zadužbinama hrvatskih knezova i kraljeva. Sa slikama. Jeronimska knjižnica. Uređuje Dr. Josip Andrić. Izdaje Hrv. knjiž. društvo sv. Jeronima. Knjiga dvjesto pedeset i deveta. Tiskara Narodne Prosvjete u Zagrebu. Strana 135 i jedna karta.

Od svih historija Hrvata do danas je popularna postala zapravo samo Smičiklasova »Povijest hrvatska«. Smičiklas ju je dovršio na Uskrs 1883. u doba hrvatske nacionalne romantike, kad je u nas bila neizreciva želja za narodnom povješću, za kojom su upravo drhtali svi bolji ljudi našega naroda (Predgovor prvom svesku, strana V.), a napisao ju je jednakim patriotizmom i isto takovom ljubavlju, s kakovom je tadašnja inteligencija čeznula za starom slavom hrvatskih kraljeva. Smičiklas se svojim idealima nije stavio van ideala svojih savremenika i upravo zbog toga je i dočekao rijedak uspjeh, da je naša inteligencija njegovo djelo oduševljeno prihvatila i posvema ga usvojila. Moderna naša historijska nauka svojim rezultatima i novim pogledima već je odavna nadmašila Smičiklasov rad, ali naši ljudi i danas veoma vole, da idealiziraju davna vremena, pa se i prošlost hrvatskog naroda u nas još uvijek uvelike shvaća onako, kao u Smičiklasovo vrijeme. No inteligencija naša je odavna željela i prostom narodu dati u ruke jednu popularnu, patriotski pisanu hrvatsku historiju. Tako je nastala, sada već dosta zaboravljena i zastarjela, ali inače dobra i vrlo interesantno sastavljena »Povjesnica hrvatskoga naroda« od Šimuna Balenovića, što ju je pred punih 59 godina izdalo Društvo svetog Jeronima. (Pučka knjižnica izdavana društvom Svetog Jeronimskim, knjiga IV. U Zagrebu 1870.). Docnije je Društvo svetog Jeronima s istom namjerom izdalo u pet svezaka, od 1886. do 1904. još i Klaićeve »Pripoviesti iz hrvatske povijesti«, koje je u zadnja 2 sveska

nastavio dr. R. Horvat. Danas, kad se opet probudio živi interes za krajeve i za vrijeme hrvatskih narodnih vladara, poduzetni Dr. Josip Andrić u svom uspješnom nastojanju, da modernizira edicije Društva svetog Jeronima, izdaje vrlo lijepo i vrlo ukusno opremljen (naslovni je list od V. Kirina) te slikama historijskih spomenika obilato ilustriran putopis po krajevima stare hrvatske države.

Kao nekada u Spomen-cvieuću Matice Hrvatske po ruševinama staroga Solina, tako sada ovdje g. Frane Bulić vodi putnika po ruševinama crkava i dvorova hrvatskih kraljeva. No prije nego li on stane pričati o svom Solinu, njegov rođak g. Lovro Katić s mnogo idealizma i vrlo živo opisuje put do Nina, crta historiju toga grada od Rimljana do Napoleona i zaustavlja se kod crkve svetoga Križa i kod ostalih ninskih spomenika. Iza Nina opisuje Knin pa Uzdolje, Biskupiju i Kaptol, odakle fra Lujo Marun godinama nosi obilno arheološko blago u Knin, u muzej Hrvatskog starinarškog društva.

Težim korakom i učenijom dikcijom (naznaka literature i latinski citati ispod crte i u tekstu!) nastavlja taj putopis don Frane Bulić po Solinu i okolo njega, kuda on već odavna uz rimske proučava i spomenike srednjega vijeka i gdje 1894. osniva »Bihać, hrvatsko društvo za istraživanje domaće povijesti«. U svoje pričanje o Mislavu i o Trpimiru, o Zvonimirovoj krunidbi i o grobu kraljice Jelene, Bulić znade da uplete zanimljive reminiscencije iz svoga rada, iz traženja i otkrivanja svih ovih davnih spomenika. U Splitu ide don Frane B. u crkvicu sv. Martina, ide u krstionicu do lika hrvatskoga kralja i do sarkofaga nadbiskupa Lovre. Ostavivši Split polazi do Omiša, do zadužbine Petra Crnoga i do Ilirskoga sjemeništa u Prikom, gdje ožive njegove uspomene pa se sjeća svojih nekadašnjih školskih dana.

Od Omiša ponovno preuzimlje vodstvo don Lovro Katić, govori o staroj Neretvi,

o kralju Slavcu i o bojevima Neretvana i Hrvata s Venecijom o Jadran. Morem se vraća u kraljevski Biograd, gdje budi uspomene na Petra Krešimira. Po Zadru, o koji se toliko borilo vodi don Lovro naše putnike kao strance iz dalekih krajeva, razgledava spomenike po crkvama i povelje hrvatskih kraljeva po arhivima, a na koncu polazi na Krk do glagolske palače Zvonimirove crkvi svete Lucije u Jurandvoru.

U nauci se već mnogo govorilo o starim hrvatskim crkvama, ali one i mnogo toga mogu da kažu. Gradili su ih po gradovima i po selima, osnivali su ih vladari i vlastela i nema sumnje, da su one potpuno odgovarale potrebama svoga vremena, kad osim njih u nas još nije bilo druge kršćanske arhitekture. I ako su te crkve građene na osobit način i ako su bogato urešene šaranim kamenom, sve su od reda neznatnih dimenzija i kao da tada ni vladari nijesu mogli podizati većih građevina. No ako ekonomske prilike onog doba nijesu bile u prilog velikoj arhitekturi, zemlje je bilo u izobilju te su njihovi osnivači mogli i malenim svojim crkvicama, što su ih čini se najviše podizali po svojim posjedima, dati prostora imanja. Tek mnogo docnije nastaje od prihoda svih tih crkvenih zemljišta u Dalmaciji monumentalna crkvena arhitektura. Te crkvice, što su ih njihovi osnivači gradili za spas svojih duša, ali jamačno i zato, da na crkvu priviknu svoje tek nedavno pokrštene podanike, duго su dostajale religioznim potrebama. Još nije bilo došlo doba opata Sugera, kad su se radi množine vjernika crkve morale pregrađivati.

Ogledajući crkvu za crkvom, spomenik za spomenikom, a ne puštajući s vida ni važnijih povelja stvoriše autori sliku onoga rada, kojim su hrvatski vladari, oslanjajući se o papu i o kršćanstvo svoju državu uveli u kolo evropske civilizacije. No shvaćajući veliku i jaku reakciju, što se u Hrvata javila proti ovom nastojanju samo kao kombinaciju modernih historika, gube Bulić i Katić drugu od glavnih karakteristika hrvatske prošlosti u doba narodne dinastije. Od vremena kneza Zdeslava pa sve do posljednjega kralja Petra padale su zbog ove reakcije i vladarske glave, vodile se raspore o liturgiju i o crkvenu jurisdikciju, a od

vremena do vremena prelazila je i sama državna vlast opoziciji u ruke. Ta borba, što ju je s toliko uspjeha prikazao Šišić, uopće je značajna za politiku i za kulturne prilike onih vremena, te se kao konzervativna reakcija u sličnoj formi javlja kod raznih evropskih naroda u doba njihovog prelaza na kršćanstvo. I da su autori taj momenat unijeli u svoju knjigu, bili bi pokazali pulziranje čitavog tadanjeg narodnog života, a značenje hrvatskih vladara bi uz tu pozadinu iskočilo u svoj svojoj veličini. Napokon je šteta, da je ova svojim oblikom simpatična knjiga na mnogim mjestima ispala odviše učena za čitatelje, kojima je namijenjena. Ono u napisu Petra Crnoga u bilješci 53. na stranici 99. o stihovima »od dva pentametra i osam heksametara, ali tako, da heksametri asoniraju«, teško da će itko od redovnih svetojeronimskih čitatelja razumjeti, a isto tako i ono na 100. stranici o eroru Petra Crnoga, jer u nas i inteligencija malo što znade o pokretu reformiranog papinstva, a pogotovo ništa o pokretu i pisanju Berengara iz Toursa. To su već detalji specijalnih naučnih istraživanja, a takovih mjesta ima i više i ona će veoma smetati, da ta knjižica postane doista popularna. Na nekim mjestima nijesu ni sintetički prikazi posvema uspješni, a upravo precizne i duboko zahvaćene sinteze moraju biti glavno u takovoj knjizi, jer ona i ne smije biti drugo, nego sjajno napisana sinteza hrvatske historije u doba narodnih vladara. Šteta, da nije ljepše razrađena slika neretvanskih gusara i Omiša, no i bojevi s Mlečanima ispričani su s premalo plastike, pa će čitatelji od onih imena i događaja malo što upamtiti. Vidi se, da je don Frane Bulić vještiji i veći kao naučni radnik, nego li kao popularni pisac, a don Katiću je bolje uspio prvi dio knjige, nego lo posljednji, i taj prvi dio je uopće najuspjeliji, dok su Buliću najbolje uspjele autobiografske partije. No ako ta knjiga i nije skroz na skroz savršena, u našoj današnjoj pustoši lijepoga i dobroga pisanja, u našoj posvema zanemarenoj pučkoj historijskoj literaturi, Bulićeva i Katićeva radnja je lijepa pojava i svakako znači pozitivnu vrednotu.

Većeslav Heneberg.